

İKİ ADAM BİR KURAM: HAAS ve SCHMITTER İLE NEOFONKSİYONALİZMİN KARAYİPLER TOPLULUĞU'NA YANSIMASI

TWO-MAN ONE THEORY: THE REFLECTION OF NEOFUNCTIONALISM WITH
HAAS AND SCHMITTER TO THE CARICOM

Fulya KÖKSOY*

Öz

Supranasyonel ve hükümetlerlerarası özellikleri içinde taşıyarak nev-i şahsına münhasır bir yapı olan Avrupa Birliği'nin, topluluktan birliğe evrilirken geçirdiği dönüşüm sürecinin analizi geçmişten günümüze önem arz etmektedir. Bu noktada, kökeni çok eskiye dayansa da II. Dünya Savaşı sonrasındaki konjontür doğrultusunda somut olarak 1950'lerde Avrupa bütünleşmesine yönelik başlayan sürecin teorik bir zeminde incelenmesi, topluluktan birliğe dönüşen ve içinde birbiriyle etkileşim içinde olan farklı niteliklere sahip bir yapının geçirdiği değişim sürecinin gözler önüne serilmesine yol açmaktadır. Ekonomik bütünleşmeden, siyasi bütünleşmeye evrilme hedefiyle yola çıkan, son dönemde tüm Avrupa'yı etkileyen çeşitli problemler yaşayan, henüz siyasi bütünleşme hedefine ulaşamayan ve yakın gelecekte bu hedefi gerçekleştirme olasılığı bulunmayan Birliğin kuruluşunda ve derinleşme döneminin ortaları (1950 ve 1960'lar) boyunca neofonksiyonalizm kuramının etkin olduğu bilinen bir realitedir. Bu minvalden hareketle çalışmada Avrupa bütünleşmesinde önem arz eden neofonksiyonalizm kuramı, kuramın iki önemli teorisyeninin varsayımları ekseninde analiz edilip, akabinde kuramın Avrupa dışındaki bir bölgede bulunan Karayipler Topluluğu (Caricom)¹ üzerindeki işlerliği test edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Neofonksiyonalizm, Avrupa Bütünleşmesi, Ernst. B. Haas, Philippe Schmitter, Karayipler Topluluğu

Abstract

The analysis of the transformation process of the European Union evolving from Community to Union, which is a sui-generis structure with its supranational and intergovernmental characteristics, is important from past to present. In this point, although its origin is very old, examining the process of European integration, that began in the 1950s in line with the conjuncture after Second World War, on a theoretical basis leads to come to light to the process of change of a structure which is transforming from community to unity and where the different qualities interacting with each other. It is a well-known reality that neo-functionalism theory has been effective in the establishment and mid-deepening period (1950s and 19600s) of the Union which has set out with the aim of evolving from economic

Makale Gönderim Tarihi: 06.12.2019

Makale Kabul Tarihi: 25.12.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler A.B.D., fulya.koksoy@batman.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-2345-6789

¹ Çalışmada Karayipler Topluluğu'nun kısaltması olan Caricom kullanılmaktadır.

integration to political integration, has recently experienced various problems affecting the whole of Europe, has not yet reached the goal of political integration and is not likely to realize this objective in the near future. From this point of view, the theory of neofunctionalism, which is important in the European integration, will be analyzed especially through the light of the assumptions of two important theorists of it and then the functioning of the theory will be tested on the Caribbean Community which takes part in a region outside of Europe.

Keywords: Neofunctionalism, European Integration, Ernst B. Haas, Philippe Schmitter, Caricom

1. GİRİŞ

Tarihsel bir perspektiften Avrupa'yı ortak bir çatı altında bütünleştirme fikrinin kökensel olarak ortaya çıkışı Eski Yunan'a dayansa da fikirsel bazda söz konusu bütünleşmenin daha somut olarak ifade edilmeye başlaması, Orta Çağ dönemine uzanmaktadır. Ne var ki 19. yüzyıla² gelinceye dek "Birleşik Bir Avrupa'nın" yaratılmasına dönük görüşler reel olarak hayata geçirilememiştir. Bu bağlamda, 19. ve özellikle 20. yüzyıla kadar birleşik bir Avrupa'nın oluşturulmasında salt düşünsel ama söz konusu dönemlerde atılan adımları etkileyecek fikirlerin ortaya konduğu bir süreç yaşanmıştır. Öte yandan, II. Dünya Savaşı Avrupa bütünleşmesi fikrinin somutlaşmasında önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Öyle ki savaşın Avrupa coğrafyasında sosyal, ekonomik, askeri, siyasi ve psikolojik kırılmalara ve yıkıma neden olması ve siyasi, ekonomik ve güvenlikle ilişkili çıkarları bağlamında Avrupa bütünleşme projesinin yaratılmasında büyük rolü ve desteği olan ABD'nin uygulamaya koyduğu mekanizmalar -Marshall Planı, Truman Doktrini, NATO'nun kurulması- çerçevesinde Batı Avrupa devletleri arasında işbirliği ortamı tesis edilmiş ve Avrupa bütünleşmesine hız kazandırılmıştır. 1950'lerde Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman ve siyasetçi Jean Monnet'in hazırladığı savaş sanayisinin iki önemli hammaddesi ve Fransa ve Almanya'nın sanayilerinin temeli olan kömür ve çelik üretimin üst bir otorite altında yönetilmesi bağlamında uluslarüstü bir yapının öngörüldüğu Schuman Bildirisi akabinde Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) ve Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun (AAET) kurulması, bütünleşme yolunda atılan önemli adımları teşkil etmektedir. Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması-ABA) ile topluluktan birliğe evrilen yapı içerisinde ise ekonomik bütünleşmeyi giderek dış politika, adalet ve iç işleri, güvenlik gibi alanlarda siyasi entegrasyona doğru ekleme çabaları geçmişten günümüze devam etmektedir.

² 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar birleşik bir Avrupa'nın yaratılmasına ilişkin çeşitli fikirler ortaya konmuştur. Bu bağlamda, Dante 1310 yılında yazmış olduğu "Monarchia" isimli eserinde Birlik düşüncesine yer verirken aynı dönem Pierre Dubois de Birlik yaratılması düşüncesini önceliklendirmiştir. Öte yandan, William Penn'in 1693 yılında yazdığı "Avrupa'nın Şimdiki ve Gelecekte Barişı" isimli çalışma ve 1713 yılında Abbe de Saint Pierre'in "Avrupa'da Kalıcı Barişın Sağlanması İçin Bir Proje" başlıklı çalışması, Hristiyan devletler arasında kurulacak bir üst örgütlenmeye çağrıda bulunmaktadır. Diğer taraftan, Avrupa coğrafyasında oluşturulacak bir uluslarüstü yapının istikrarı sağlayacağını öngören Jean Jacques Rousseau ve ünlü eseri "Edebi Bariş" ile Avrupa birleşik devletlerinin kurulmasından bahseden Immanuel Kant, Avrupa bütünleşmesinin fikirsel altyapısı bağlamında önem arz etmektedir. 19. yüzyıla beraber, Avrupa bütünleşmesi fikrinin somut olarak hayata geçirilmesi sürecinde ise daha reel adımların atıldığı görülmektedir. Mevzubahis adımlara örnek olarak 1819 yılında Prusya'da ticarete yönelik engellerin kaldırılması ve 1834 yılında Alman Gümrük Birliği'nin hayata geçirilmesi verilebilir.

Görüldüğü gibi Avrupa bütünleşme süreci, muazzam bir dinamizmi ve fikri temelleri bağlamında tarihsel bir derinliği içerisinde barındırmaktadır. Coğrafi, ekonomik ve siyasi bütünleşmenin hedeflendiği mevzubahis bütünleşme girişiminin başlangıç noktasını ise ekonomik bütünleşme aşaması oluŐturmaktadır. Bu bağlamda ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşmeye doğru gidilmesi hedefiyle yola çıkılan Avrupa entegrasyonunun teorik bir zeminde analiz edilmesi önem arz etmektedir. Bu noktada her ne kadar bazı eleŐtiriler yapılırsa da genel kabul gören, 1940'lı yılları etkisi altına alan fonksiyonalizm kuramının temsilcisi David Mitrany'nin çalışmaları üzerine inşa edilen³ Neo-Fonksiyonalizmin, Avrupa Birliği'nin varoluŐundaki bütünleşme sürecinin analizi ekseninde son derece önemli bir kuramı teşkil etmesidir. Teorinin varsayımına göre ekonomik alanda bütünleşme sağlayan devletler, siyasi bütünleşme aŐamasına çok daha kolay bir Şekilde evrilebileceklerdir. Bu noktada ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşmeye geçiŐin otomatik olarak⁴ gerçekleŐeceđi vurgulanmaktadır. Nitekim bu varsayım, Schuman Deklarasyonu bağlamında Avrupa Kömür  elik Topluluğu (AKÇT) ile başlayan Avrupa bütünleşme sürecini doğrular niteliktedir.

Bahsedildiği  zere Avrupa'da siyasi birlik oluŐturma çabaları çok eskiye dayanmaktadır. Yakın dönem zarfında bu konuda gerçekleŐtirilen en önemli adım ise Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın Deklarasyonu ve sonrasındaki giriŐimlerdir. Öyle ki Schuman'ın uluslarüstü bir yapıyı öngörmesi ve siyasi birliğe evrilmeyi amaçlaması önem arz etmektedir. Ernst B. Haas, Schuman Deklarasyonu'nda ortaya konan bu iki amacı neofonksiyonalizm adı altında teorik bir yapıya entegre etmiştir. Bu bağlamda, Ernst B. Haas'ın Avrupa bütünleşmesi içinde geliştirilen neofonksiyonalizmin kurucu babası olması abartılı bir ifade değildir (Rosamond, 2005:238). Öte yandan Leon Lindberg, Lawrence Scheinman ve Amitai Etzioni gibi kuramın etkin teorisyenlerinden biri olan Philippe Schmitter'in teoriye göz ardı edilemeyecek katkıları bulunmaktadır. Bu noktada Ernst B. Haas ve Philippe Schmitter'in kuramın geliŐtirilmesine dönük yapmıŐ oldukları katkı ve sunmuŐ oldukları bakıŐ açıları ele alınırken karşılaştırmalı bir profil oluŐturma yöntemine baŐvurulmakta ve Haas ile ilgili "tam anlamıyla teknokrat Avrupa yanlısıdır ve Avrupa federalizmine tamamen karŐıdır" görüŐünün de esas olarak söz konusu olmadığı gösterilmeye çalıŐılmaktadır.

Bu çalıŐmanın temel amacı, "aslında temel hedefinin Avrupa Entegrasyon teorisi yaratmak değil, bütünleşme dinamikleri hakkında çok üretken bir portfolyoya ulaşmak" (Rosamond, 2005: 243) olduğunu belirten ve Avrupa bütünleŐmesini en iyi açıklayan Neofonksiyonalist kuramın fikir babası olarak kabul edilen Ernst B. Haas ve yine teoriye önemli katkılarda bulunan Philippe Schmitter'in neofonksiyonalist kurama ilişkin bakıŐ açılarını, katkılarını ve bir bütün olarak teorinin temel çıktılarını analiz ederek, söz konusu kuramın Avrupa dışındaki bir diğer topluluğa -Karayipler Topluluğu (Caricom)- uygulanıp uygulanamayacağı sorusuna cevap aramaktır. Topyek n olarak Avrupa entegrasyon teorileri, AB dışındaki diğer birliklerin analizinde uygun bir seçimi yansıtılmaktadır. Neofonksiyonalizm ise Avrupa

³ Neofonksiyonalizm salt fonksiyonalizm teorisi üzerine tesis edilmeyip, içerisinde transaksiyonalizm ve federalizmin de izlerini taşımaktadır. Bu noktada, neofonksiyonalizmin amalgam bir kuram olduğu görülmektedir. Ancak, söz konusu teorinin fonksiyonalizmin üzerine kurulduğuna yönelik genel bir görüŐ bulunmaktadır.

⁴ Ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşmeye geçiŐin yayılma etkisiyle (spill-over) otomatik ve tek yönlü olarak gerçekleŐeceđi savı zaman içerisinde terk edilmektedir. Bu noktada, ulusalcılığın entegrasyon süreci üzerinde ve ulusal hükümetlerin supranasyonel aktörler üzerindeki sınırlayıcı etkisi kabullenilmektedir (Haas, 1975).

bütünleşmesinin başlangıç aşaması noktasını ortaya koymaktadır. Bu minvalden hareketle, neofonksiyonalizm kuramının Caricom'a yansıtılarak söz konusu topluluğun bütünleşme sürecinin mevzubahis teori çerçevesinde test edilmesi amaçlanmaktadır. Ancak bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir diğer husus ise söz konusu kuramın ve teorisyenlerin ortaya koyduğu tüm varsayımların Caricom ile tamamen örtüşmesine yönelik bir beklentinin olmamasıdır. Nitekim nev-i şahsına münhasır bir birliğin kuruluş deneyimini en iyi şekilde açıklayan bir teorinin özellikle Avrupa dışı bir coğrafyada kurulmuş olan bir topluluğa tam anlamıyla genellenmesi büyük zorlukları içermektedir. Yine de mevzubahis teorinin ilgili varsayımlarını Caricom'a yansıtarak, neofonksiyonalizm-Avrupa Bütünleşmesi ve Caricom bütünleşmesi ekseninde ortaya çıkacak bir denklemin analiz edilmesi hedefi söz konusu olmaktadır.

2. NEOFONKSİYONALİZM VE AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİ

Tarihsel kökeni Eski Yunan'a kadar götürülebilen Avrupa bütünleşmesine yönelik fikir ve adımların, 20. yüzyılla beraber somut bir zemine oturarak kurumsal bir nitelik kazandığı görülmektedir. Bütünleşme veya entegrasyon "siyasi aktörlerin bağılıklarını, beklentilerini, sadakatlerini ve eylemlerini ulus devletler üzerinde yetkiye sahip yeni bir merkeze kaydırma süreci" olarak tanımlanırken (Haas, 1958:16) benzer bir diğer tanımda entegrasyon, "devletlerin birbirlerinden bağımsız olarak dış ve ulusal politikalarını yürütme isteği ve yeteneğinden vazgeçmeleri, bunun yerine ortak kararlar almayı ve karar alma sürecini yeni merkezi organlara delege etmeyi tercih ettikleri bir süreç" şeklinde ifade bulmaktadır (Lindberg, 1963:6). Bir başka tanımda ise bütünleşme, "farklı devletlerden oluşan bir kurumun, zorlama araçlarını kullanma yetkisini ele geçirmesi, karar verme mekanizmasına sahip olması ve söz konusu devletlerin vatandaşları için bir kimlik oluşturabilmesi süreci" olarak ortaya konmaktadır (Etzionai, 1962:45). Bu tanımlamalardan hareketle, içerisinde II. Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribatların bir daha yaşanmamasına dönük idealist, Almanya'nın yeniden güçlenme olasılığının devletlerin yetki devrettikleri bir üst mekanizma içinde eritilmesi bağlamında pragmatik (Açıkmeşe, 2004:2) hedefleri barındıran Avrupa bütünleşmesi, Almanya ve Fransa arasında yaşanan sorunlara mutlak çözüm sağlanmasına dönük siyasi, Sovyet tehdidinin bertaraf edilmesine ilişkin askeri, refahın sağlanmasına yönelik ekonomik olan sacayağına dayanmakta ve bütünleşmenin hayata geçmesinde büyük rolü olan bir dış gücün -ABD- etkisi ve desteğiyle hayata geçmiş bulunmaktadır. Bir bütün olarak "bütünleşme/entegrasyon" kavramı analiz edilirken devletlerin niçin bu entegrasyona yöneldikleri ve neden ulusal egemenliklerini kendilerinin üzerinde bir topluluğa devretme gerekliliği içine girdikleri sorularına yoğunlaşmaktadır. Bu soruların Avrupa düzlemindeki cevabının teorik bir zeminde ele alınmasında ise 1950'lerde başlayıp 1960'larda derinleşen Avrupa bütünleşmesinin analizinde önem arz eden Neofonksiyonalizm kuramı devreye girmektedir. Nitekim söz konusu teori, Avrupa entegrasyon sürecine ve bu sürecin siyasi bir aşamaya evrileceğine yönelik varsayımlarda bulunmaktadır. Öncelikle Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) üzerine yoğunlaşan teori, akabinde Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) düzleminde yaşanan "uluslarüstü" entegrasyon sürecine odaklanmaktadır. Öte yandan, 1960'lı yılların sonuyla beraber durgunluk dönemine

giren Avrupa bütünleşme süreci bağlamında kuram, kendine öz eleŐtiri oklarını yönelterek revize edilmeye çalıŐılsa da 1970'lerin sonlarıyla beraber güncelliğini kaybetmeye başlamıştır. Ancak bu duruma rağmen neofonksiyonalizm kuramı, Avrupa bütünleşmesinin tarihsel geliŐimi ekseninde ortaya çıkan ilk ve bir topluluğun birliğe dönüşüm deneyimini en iyi Şekilde ortaya koyan teori olması bağlamında önem arz etmektedir.

Neofonksiyonalizm kuramının varsayımlarının doğrulandığı ve Avrupa Entegrasyon sürecinin hız kazandığı 1950'lerin sonu ve 1960'lı yılların ortaları arasında geçen dönem, söz konusu teorinin altın çağını teşkil etmektedir. Mevzubahis teori doğrultusunda çeşitli varsayımların ortaya konduğu görülmektedir. Bu bağlamda, genel bir çerçevede neofonksiyonalizm kuramının varsayımlarını analiz etmek gerekirse teorinin Şu özellikleriyle karŐılaŐılmaktadır:

- 1-Entegrasyon bir durum değil, bir süreci olarak anlaŐılmaktadır. Süreci olgusu ise bütünleşme sürecinin zamanla ve kendi dinamikleri ile geliŐtiėi varsayımına işaret etmektedir.
- 2-Entegrasyon çok yönlü, farklı ve çeşitli aktörler ( zellikle ulusal h k metler üzerinde yer alan supranasyonel aktörler) tarafından karakterize edilmektedir (Bergmann ve Niemann, 2013:4-5)
- 3-Kararlar, iŐbirliėine dayanan karar alma süreçlerinde kendi deneyimlerinden öğrenme ve tercihlerini deėiŐtirme kapasitesine sahip rasyonel ve kendi-çıkarlarına dayanan aktörler tarafından alınmaktadır (Haas, 1958:291; Haas, 1970:627).
- 4-Topluluğun oluŐumunda ortak çıkarlarda uzlaŐıdan/uyumdan yana olan katılımcıların/aktörlerin yer aldığı supranasyonel düzlemde karar verme, karşılıklı etkileşimin önemli bir formunu teşkil etmektedir (Haas, 1964:66).
- 5- Kuramın teorisyenleri, teori ekseninde temel hedeflerden birinin de Avrupa entegrasyonu deneyimini diğer bölgelere/çevrelere geniŐletmek olduğunu belirtmektedir (Barrera ve Haas, 1969, Haas, 1961; Haas ve Schmitter, 1964; Rosamond, 2005).

Söz konusu özelliklerine ek olarak, Neofonksiyonalizmin odak noktası ekonomik ve siyasi entegrasyon arasındaki denklemdir (Eilstrup-Sangiovanni, 2006:89). Bu noktada, teknik baskıların sektörler arasında yayılma etkisi yaratacağı ve entegrasyonun faydasını görüp, devam etmesini isteyen devlet-dışı aktörlerin (süreçte aktif katılan sosyal aktörlerin), süreçteki değişim ve iŐlemlerin etkisi doğrultusunda siyasi bir sürece evrileceği varsayılmaktadır. Ayrıca, entegrasyon sürecini salt siyasileŐtirmeyip aynı zamanda kurumsallaŐtıran Neofonksiyonalizm kuramı ekseninde siyasi aktörlerin ulusal çözümlere kıyasla uluslarüstü/supranasyonel çözümleri kendi öz-çıkarları bağlamında daha faydalı olarak görmeleri ve bu algı çerçevesinde söz konusu aktörlerin sürece aktif olarak katılarak bir öğrenme sürecinin oluşması önem arz etmektedir (Kahraman, 2014:73-74).

Entegrasyon süreci bağlamında ulusal hükümetlerin ilk adımı attıktan sonra sürecin söz konusu aktörlerin istekleri ve beklentilerinin daha ötesine geçmesi durumu, kuram çerçevesinde yayılma (*spill-over*) etkisiyle analiz edilmektedir ki bu noktada Jeppe Tranholm-Mikkelsen tarafından ortaya konan fonksiyonel (sektörel) *-functional-*, siyasi *-political-* ve iŐlenmiŐ *-cultivated-* olmak üzere üç t r⁵ yayılmadan bahsedilmektedir (Kahraman, 2014:76;

⁵ Bu üç çeşit yayılma etkisine ek olarak 1997 yılında Christopher Preston'ın ortaya koyduğu "coğrafi yayılma" etkisi de bulunmaktadır. Avrupa düzleminde söz konusu kavram, Birlik politikalarının evre (komŐu) devletlere

Tranholm-Mikkelesen, 1991:1-21). Birbiriyle bağlantılı ve i içe geçmiş, birbirlerinden izole edilemeyen sektörlerden oluşan modern ekonomilerde, bir sektörde meydana gelen olumlu ve/veya olumsuz gelişmelerin bir diğeri üzerinde etki yaratmasını ortaya koyan fonksiyonel yayılmada, bir sektörde alınan entegrasyon kararının diğer sektörlere doğru yayılması ele alınmaktadır (Lindberg, 1963:10; Haas, 1958:297, 383; Bergmann ve Niemann, 2013:5; Kahraman, 2014:76). Avrupa Kömür elik Topluluğu ile başlayan Avrupa Entegrasyon deneyiminin Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğuna evrilmesi veya tek pazardan adalet ve iç işleri alanına doğru yayılması fonksiyonel yayılmanın Avrupa düzleminde kanıtlanmasına dönük örnekleri teşkil etmektedir. Bununla beraber, ulusaltı ve uluslarüstü alanda ortaya çıkan siyasi yayılmada entegrasyondan fayda sağlayan siyasi elitler ve çıkar gruplarının isteklerini, beklentilerini, faaliyetlerini ve bağlılıklarını ulusal düzlemden uluslarüstü düzleme aktararak bir öğrenme süreci ekseninde ulusal seviyedeki çözümlere kıyasla uluslarüstü üzümlere yönelmelerinin ve bütünleşmede kolaylaştırıcı rol oynayan ve ortak çıkarları ön plana koyan supranasyonel kurumların altı çizilmektedir (Niemann, 2016:4-5; Haas, 1958:283-350). İşlenmiş yayılmada ise supranasyonel kurumların⁶ entegrasyonun hızlanmasında takip ettikleri bütünleştirici girişimler, karar alma sürecindeki etkileri ve hem çıkar grupları hem de siyasi elitlerle giriştikleri işbirliği ön plana çıkmaktadır (Niemann, 2016:5). Birlik içinde tarife dışı ticaret engellerinin kaldırılmasına dönük iç pazarın tesisi için 1985 yılında Komisyon tarafından yayınlanan Beyaz Kitap sonrasında Avrupa Tek Senedi üzerinde anlaşılması ve söz konusu senedin 1987 yılında yürürlüğe girmesi ise işlenmiş yayılma için verilebilecek bir rneği oluşurmaktadır.

Neofonksiyonalistler bağlamında ele alınması gereken bir diğer husus da başlangıçta siyasallaşma -*politicisation*- sürecine yeterince önem verilmezken 1960'ların sonları itibariyle söz konusu kavrama ve bu bağlamda kamuoyunun rolüne daha fazla dikkat çekilmeye başlamasıdır (Niemann, Lefkofridi ve Schmitter, 2018:6). Ekonomik ve siyasi entegrasyon arasında müdahale edici bir değişken olarak görülen siyasallaşma (Haas ve Schmitter, 1964:707), "ortak karar alma konusundaki tartışmaların arttığı bir süreç" olarak ifade edilmektedir (Schmitter, 1969:166). Öte yandan, kurumsal adaptasyonun sağlanması ve dış etkilerden korunmak için strateji oluşturulması (Faber, 2010) gerekliliğini vurgulayan "Doğal Entropi" -*Natural Entropy*- hipotezi, kuram çerçevesinde ortaya konmaktadır. Söz konusu hipotez ekseninde adaptasyonun ve dışsal durumların etkisinin ön planda olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, Neofonksiyonalizm kuramı ve Avrupa Bütünleşmesi zerine yoğunlaşılan bu bölüm akabinde mevzubahis teorinin önemli teorisyenlerinin ortaya koyduğu çıktılarla genelden özele bir analiz yapılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda teorinin kurucusu olarak kabul gören Ernst B. Haas ve bir diğer önemli teorisyen Philippe Schmitter'in varsayımları ekseninde neofonksiyonalizm teorisi daha detaylı bir Şekilde ele alınmaktadır.

yayılmaya ve başarılı olarak değerlendirilen Avrupa entegrasyon sürecine diğer devletlerin katılım sağlamaya yönelik istekliliklerine işaret etmektedir (Berran'dan akt, Mercan, 2011:71).

⁶ Her ne kadar Ernst Haas, salt Yüksek Otorite ve Avrupa Komisyonuna vurgu yaparken, daha sonra teori ekseninde daha genel bir perspektifle tüm supranasyonel kurumların rolü üzerinde durulmaktadır.

2.1. Ernst B. Haas ve Neofonksiyonalizm

Neofonksiyonalizmin kurucu babası olarak kabul edilen Ernst Haas'ın, Avrupa bütünleşmesi üzerine çalıŐmalar yaptığı görülmektedir. Haas, amacının Avrupalı, Amerikalı, ulusal, uluslararası veya refah devleti değerlerine göre BirleŐik bir Avrupa'nın erdem ve eksikliklerini değerlendirmek olmadığını belirtmiştir (Haas, 1958:xi). Bu noktada Haas'ın amacı, bütünleşmenin doğası hakkındaki savları elde etmek için entegrasyon sürecini parçalara ayırarak incelemek olmuŐtur (Mason, 1959:173). Bu bağlamda, Haas'ın analizi seçilmiŐ gruplar, kurumlar ve ideolojiler üzerine odaklanmıŐtır (Haas, 1958:xii). Öte yandan, ulusal düzeyin üzerinde yeni bir alan yaratma konusundaki tepkileri ölçmek için siyasi aktörlerin (siyasi partiler, Avrupa Kömür elik Topluluğu alıŐanları, sendikacılar, sanayiciler) tutum ve davranıŐlarını incelemiŐtir (Mason, 1959:174). Bununla beraber, doktora tezini AKÇT  zerine yazan Haas'ın neden bu konu üzerine yoęunlaŐtığını hiç bir zaman belirtmediği ifade edilse de (Schmitter, 2005:256) bütünleşme sürecini icra etmek konusunda söz konusu kurumun yeterli g  ve iŐlevlere sahip olmasından dolayı bu kurum üzerine yoęunlaŐtđı vurgulanmaktadır (Mason, 1959:173; Haas, 1958:xii). Diğer taraftan, Avrupa bütünleşme süreci dinamiklerini açıklama noktasında bilinen en yetkin teorisyen olmasına rağmen, ünlü eseri "*The Uniting of Europe*" dışında Neofonksiyonalizme ilişkin çok daha etkili bir katkı sağlamadığı da ifade edilmektedir (Schmitter, 2005:255).

Haas, Neofonksiyonalizmin Uluslararası İlişkiler disiplinin hakim teorilerine yönelik bir alternatif olduğunu belirtmiştir (Rosamond, 2005:239). Aslında söz konusu teori, liberal paradigmaya yaslanmaktadır. Ancak buna rağmen uluslararası sistemde barıŐ ve uzlaŐının tesisini sınırlı bir çerçevede öngörmektedir. Bununla beraber Haas, Avrupa'ya ihtiyaı olan düzenlemelerin yapılabilmesi için önceliklerin olduğunu ve söz konusu önceliklerin uyumlaŐtırılmasının gerekliliğini vurgulaması çerçevesinde sıra dışı bir argüman ortaya koymaktadır.

Eklektik bir yaklaşım ortaya koyan Haas, Neofonksiyonalizmi David Mitrany'nin fonksiyonalizmi ve AKÇT'na giden yolda önemli bir kiŐi olan Jean Monnet'nin stratejileri üzerine inşa etmiştir (Schmitter, 2005:256). Neofonksiyonalizm, siyasi birlik oluŐturma amacının sağlam bir temele oturması için çok daha hassas ve kırılgan olan siyasi alandan baŐlamak yerine ekonomik bütünleşmeden baŐlayarak Avrupa entegrasyonunun uluslarüstü bir örgütün altında sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca söz konusu teori, Jean Monnet ve Robert Schuman'ın görüŐlerini yansıtması açısından da önem arz etmektedir. Sonuç olarak, Avrupa bütünleşmesinin teorik bir zemine oturtulması noktasında Neofonksiyonalizm, ( zen, 1998:1-4) ok önemli bir başlangıç aşamasını temsil etmektedir. BaŐarılı bir bütünleşmenin analizinde çeşitli gösterge ve ölçümler önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu göstergeler; bölge içi etkileŐimlerin artması, ortak bir uzlaŐ ekseninde aktörlerin sürece uyum göstermesi, bağlılık ve beklentilerin uluslarüstü bir alana aktarılması ve söz konusu uluslarüstü alanın geniş ölçüde kabul görmesidir (Mattli, 2005:329). Haas, bütünleşme için gerekli koşulları 1) oğulcu sosyal yapı, 2) yeterli seviyede ekonomik ve endüstriyel geliŐimin sağlanması 3) katılımcılar arasında ortak ideolojik yaklaŐımların oluşması 4) parlamenter demokrasi olarak belirtmiştir (Haas, 1958:143). Öte yandan, bütünleşmenin ilerleyen aşamasında yeni bir siyasi topluluk oluŐacaęından bahseden Haas, bu siyasi toplumun federal bir devlet oluŐumuna evrileceği beklentisinde olmadđını

ifade etmiştir. Ancak bu durumu, bütünleşmenin son aşamasında gerçekleşebilecek bir olasılık olarak da ifade etmesi (Haas, 1958:7), Haas'ın federalizme ihtiyatlı olduğunu fakat tamamen karşıt olmadığını göstermektedir.

Avrupa bütünleşmesi açısından Haas tarafından David Mitrany'nin "dallanma" (*ramification*) kavramının bir adım daha ileri seviyeye taşınıp "yayılma etkisinin" (*spill-over effect*) geliştirilmesi, (Arı, 2010:444) Avrupa Entegrasyonu'nun daha somut bir çerçevede algılanması açısından önem arz etmektedir. Ancak Haas tarafından geliştirilen bu kavram, içeriksel bir açıklamaya sahip olmaması noktasında eleştiriye uğramaktadır (Schmitter, 2005:258).

Haas iki çeşit yayılma'dan bahsetmektedir. Bu noktada, "ekonomi'nin (veya toplum) belirli sektörlerindeki işbirliği, bitişik sektörler için teknokratik bir baskı yaratmaktadır" hususunu ifade eden ilk çeşit, fonksiyonel yayılma (*functional spill over*) iken; ikinci çeşit ise politik yayılma'dır (*political spill over*). Bu ise, bazı alanlarda devam eden işbirliği, diğer alanlarda resmi olmayan müteşebbisler olarak hareket etmeleri için uluslarüstü yapılara yetki verildiği zaman oluşmaktadır (Moravcsik, 2005:352). Ekonomik entegrasyondan siyasi entegrasyona doğru yol alacak yapı çerçevesinde siyasi bütünleşme, Haas tarafından şu şekilde ifade edilmektedir: "Siyasi bütünleşme süreci, farklı bölgelerdeki politik aktörlerin bağılıklarını, beklentilerini yeni bir merkeze kaydırma sürecidir. Bu yeni merkezin kurumları, yasama gücünü önceki ulus devletlerin üstüne taşımaktadır. Sonuç olarak, önceden var olanların üzerinde yeni bir siyasi toplum oluşacaktır" (Haas, 1958:16). Bununla beraber, ekonomik entegrasyonun siyasi nedenlere dayanabileceği gibi siyasi sonuçlara da yol açabileceği ifade edilmektedir. Eğer kömür ve çelik gibi belirli bir alanda veya bir bütün olarak ekonomideki bir bütünleşme, merkezi karar alma alanının etkisinin artmasıyla aynı doğrultuda ilerliyorsa, bu durum siyasi işbirliğinin ve siyasi toplumun da büyümesine neden olmaktadır (Haas, 1958:12-13). Öte yandan, bağıllık/sadakat kavramının Haas'ın çalışmalarında önem arz ettiği görülmektedir. Bu noktada Haas siyasi toplumu, özel gruplar ve bireylerin belirli zaman ve alanlarda herhangi bir diğer siyasi otoritedense onların merkezi siyasi kurumlarına daha fazla sadakat gösteren grup olarak tanımlamaktadır (Haas, 1958:5).

Neofonksiyonalist teoride bütünleşmenin amacı, yeni bir siyasi toplum yaratmaktır. Bir başka ifadeyle, bütünleşme sonucunda siyasi topluma ulaşmak hedeflenmektedir. Nitekim burdaki hedef yeni, geniş ve bölgesel olarak örgütlenen siyasi bir toplumun oluşmasıdır. Bu bağlamda, bütünleşme ilk olarak teknik ve ekonomik sektörde başlayıp ekonomik anlamda refah sağlandıktan sonra yayılma etkisiyle otomatik olarak (Moravcsick, 2005:353) siyasi sektöre kayacaktır (Özen, 1998:41-42; Gehrels, 1960:196).

Ekonomik entegrasyondan siyasi entegrasyona geçiş aşamasında gerekli koşulları araştıran Haas, bu süreçte çeşitli zamanlarda etkin olan üç farklı değişken olduğunu ifade etmiştir. Bu değişkenlerden ilkinde, üye devletlerin büyüklüğü, söz konusu devletlerin ilişkileri ve ulusal elitlerin bütünleyiciliği ele alınırken; ikinci değişkende hükümetlerin benzer hedefleri ile bölgesel organlara verilen gücün derecesi belirtilmektedir. Son değişkende ise, bölgesel problemlere dair kararların işbirliği ile alınması, bölgelerde iletişim ve etkileşimin olması ve bölgedeki ulusal hükümetin sorunların çözümünde etkin olması olarak belirlenen ve bütünleşmenin somut olarak ortaya konulmasını sağlayan özellikler bulunmaktadır (Canbolat'tan akt. Yapıcı, 2007:144).

Kurumsal çerçevede sağlanacak işbirliği ve etkileşimin gerekliliğinin, kurumların sağlıklı işleyişi için bir ön koşulu oluşturduğu, Neofonksiyonel teorinin önemli bir varsayımını teşkil etmektedir. Bir başka ifadeyle fonksiyonların iyi bir Şekilde icra edilmesi için farklı çıkarların uyumlaştırılması gerekliliği teorinin ana iddiasıdır. Haas'ın teorisi bir bölgesel bütünleşme teorisidir.  nce bölgeler, sonra uluslar ve daha sonra supranasyonalliğe gidilebileceği ifade edilmektedir. Bölgeselcilik bağlamında 1) yerel yönetimlere vurgu yaparak, söz konusu yerel yönetimler arasında sağlanacak işbirliği ile tabandan bütünleşmeyi sağlamak 2) bölgeler ile Avrupa kurumları arasında iletişim ve etkinliği arttırma yoluyla bütünleşmeyi sağlamak Şeklinde iki hususdan bahsetmektedir. Yeni işbirliği alanları ve bu alanların devamlılığı ise 1) bölgeler 2) uluslar 3) Avrupa'da bulunan değişik firmalar arasında gerçekleştirilen hamlelerle yayılarak sağlanacaktır. Ancak Haas teknik ve ekonomiyle sınırlanan bir Avrupa düşünmemektedir.

Ernst Haas ve Neofonksiyonalizm ile ilişkili tüm bu analizlerle beraber, Haas'ın kendi teorisine yönelik ilgisini kaybetmesi ise bir ironiyi oluşturmaktadır. Haas'ın kendi teorisine yönelik ilgisini kaybetmesi ise, 1970'li yıllarda Avrupa'da entegrasyon sürecinin durgun bir Şekilde seyir etmesine bağlanmaktadır. Öte yandan, C. De Gaulle'in genişlemeyi ve hükümranlığı durdurup mevzubahis entegrasyon sürecini Fransız dış politikasının bir aracı haline getirmesi ekseninde Birleşik Avrupa'nın geleceğinin milliyetçi ve agresif bir yapıya d n seceği ihtimali Haas'ı endişlendirmiştir. Bu noktada Haas'ın, nicelik olarak bütünleşme sağlansa dahi nitelik olarak sağlanamayacağından yola çıkarak farklı konularda çalışmalara yöneldiği belirtilmektedir. Son tahlilde, Neofonksiyonalizm teorisi ve teorinin kurucu babası Ernst Haas'ın Avrupa bütünleşmesi açısından önemli olduğu ve olmaya devam edeceği vurgulanmaktadır (Schmitter, 2005:264-265).

2.2. Philippe Schmitter ve Neofonksiyonalizm

Neofonksiyonalist teorisyenlerden biri olan Philippe Schmitter'in, teoriye önemli katkılarda bulunduğu görülmektedir. Nitekim, Haas tarafından geliştirilen yayılma etkisi Schmitter tarafından aktör bütünleşme stratejilerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca söz konusu yayılma etkisi kümülatif bir eğilime sahiptir. Öyle ki siyasi alanlarda ve ortak karar alma düzeylerinde çok daha fazla ulusal aktörün yer alması bu eğilimi açıklamaktadır (Schmitter, 1969:165-166). Schmitter, dinamik bir bütünleşme sürecinin aktör stratejilerine dayandığını ifade etmektedir. Öte yandan Schmitter'a göre her ne kadar yayılma etkisi (*spill over*) siyasi bir topluluğun ortaya çıkmasında önemli bir strateji olsa da aktör stratejileri diğer seçeneklerle birlikte yayılmanın karışmasıyla oluşmaktadır (Rosamond'dan akt. Yapıcı, 2007:144). Mevzubahis aktör stratejileri Schmitter tarafından Şu Şekilde ortaya konmaktadır:

- *Spill-Over*: Hem fonksiyonların/sadakatin/bağlılıkların alanı hem de düzeyinin artması anlamına gelmektedir.
- *Spill-Around*: Sadece fonksiyonların alanının artması ancak otoritenin düzeyinin sabit kalması anlamına gelmektedir.
- *Build-Up*: Ortak kurumların kapasitesi ve karar verme otonomisinde artış fakat onların yeni sorunsal alanlara girişinin kabul edilmeyişi anlamına gelmektedir.
- *Retrench*: Ortak dayanışma düzeyinin artması, fakat kurumların belirli alanlardan geri çekilmesidir.

- *Muddle-About*: Çeşitli sorunlar üzerinde bölgesel bürokratların tartışması, öneride bulunması ve karşı çıkması fakat değerleri tahsis ederken onların gerçek kapasitelerindeki azalmadır.
- *Spill-Back*: Kurumların hem fonksiyonlarının alanı hem de otoritesinin azalarak bir önceki duruma dönmesidir.
- *Encapsulate*: Marjinal değişimler tarafından oluşan krizlere cevap vermektir (Schmitter, 1970:846).

Bu aktör stratejileri devletler için seçim yapabilecekleri bir tipoloji ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Schmitter'in yayılma kavramı üzerinde değişiklik yaptığını görmekteyiz.

Schmitter, bütünleşme teorilerinin varsayımlarından da sıklıkla bahsetmektedir. Bu bağlamda, Avrupa bütünleşme sürecinin karşılıklı anlaşmaya dayandığını, ulusal ve uluslararası hiçbir aktörün fiziksel güce başvurmayacağını, temel problemin de Avrupalı olmayanlar dışında Avrupa'nın nasıl oluşturulacağı olduğunu ve herkese eşit davranılırsa Avrupalı olmayan Avrupalıların kendi benliklerinden Avrupa kimliğini ayırt etmeyeceklerini belirtmiştir (Schmitter, 2005:258).

Öte yandan, Schmitter'in kurama katkı sağlamaya dönük çabaları Neofonksiyonalizmi bir bütünleşme olduğu kadar parçalanma/dağılma teorisi olarak mükemmelleştirmektedir (Rosamond, 2005:249; Schmitter ve Letkofridi, 2016). Bu noktada Schmitter, son dönemlerde neofonksiyonalizm'in orijinal görüntüsü içinde parçalanma sonuçlarının açıklanmasının onun benzersiz bir özelliği olduğunu vurgulamaktadır (Schmitter, 2004:47). Ona göre, neofonksiyonalizm diğer bütünleşme teorilerine bir alternatif olmaktansa oldukça kompleks bir süreci açıklamaya çalışan bir teoridir (Schmitter, 2004:69). Diğer taraftan Schmitter, dışsal faktörler hipotezini ortaya koymakta ve söz konusu dışsal durumlar bağımsız değişkenler olarak ifade edilmektedir. Bölgesel entegrasyon sürecinde dışsal faktörlerin etkisine işaret eden söz konusu hipotez bağlamında Schmitter, ulusal yapı ve değerlerdeki değişikliklerin öngörülebileceğini ancak devletlerin küresel konumları ve statülerinin dışsal faktörlerle belirlenmeye devam edeceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca istisnai dışsal faktörler oluşmadıkça, tüm entegrasyon süreçlerinin bir durgunluk dönemi yaşayacağı vurgulanmaktadır (Schmitter, 2002:21-22; Schmitter ve Letkofridi, 2016:21). Ek olarak dışsallaşma hipotezi, devletlerin (topluluğa ve/veya birliğe üye devletlerin) ortak müzakerelerini küresel bağlamdan izole etme teşebbüslerinin büyük zorluklara yol açacağını ortaya koymaktadır (Schmitter, 2002:9).

Schmitter, Neofonksiyonalizmi açıklarken Haas'ın söz konusu açıklamayı "*Beyond The Nation State*" isimli çalışmasının giriş kısmında oldukça detaylandırması sebebiyle geniş kapsamlı bir açıklamaya gerek olmadığını ancak kuramın dikkat çekici özelliklerinin belirtilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Schmitter, 2005:258). Bu özellikler şunlardır:

- Devletler, bölgesel ve uluslararası sistem içinde "yegane" aktör değildir. Schmitter bu açıklama çerçevesinde sistem içinde devlet dışı aktörlerin de olduklarını belirterek çoğulcu yapıdan bahseder. Ayrıca dinamik bir entegrasyonun sağlanmasında devlet dışı aktörlerin rolünün önem arz ettiğine işaret etmektedir (Schmitter, 2005:257).
- Kimlik veya ortak ideallerden farklı olarak çıkarlar, bütünleşme sürecinde önemli bir itici güçtür. Ancak bütünleşme süreci başladığından beri "çıkar" kavramının aynı kalmasından bahsetmek mümkün değildir. Zira aktörler deneyimleri etrafında pek çok şey öğrenirler ve bu noktada onların beklentileri de değişebilir.

- İŖlevler (fonksiyonlar) btnleŖmede önemli bir odak noktasıdır. İŖlevsel alanların birbirinden ayrılması noktasında karŖılıklı anlaşmaya dayalı işlerin ifa edilmesi ve ilerleme kaydedilmesi noktasında aktör sayısındaki artış nedeniyle bir anlaşmazlık yaşanabilir.
- Uluslarüstü yapıdan bahsederek, uluslarüstü aktörlerin artan bir birlik ruhu geliŖtirebileceklerini, dŖnce ve planlarını bu sürece enjekte edebileceklerini vurgular.
- BtnleŖmeyle ilgili stratejiler bir noktada birleŖebilirler ancak aynı değillerdir. Aktörlerin kurallar ve politikalarda hemfikir olmaları, onların hedeflerinin aynı olmasından değil sahip oldukları farklı beklentilerin  rtŖmesindedir (Schmitter, 2005, 259-260).

Schmitter Neofonksiyonalizmin bu varsayımlarını Haas ve ondan etkilenen Neofonksiyonalistlerin alıŖmalarından elde ettiğini belirtip, tüm bu varsayımların orjinal kökeninin, AKÇT içinde bulunacağı Avrupa btnleŖmesi deneyimi tarafından eŖit ölçüde doğrulandığının ve yarar sağladığının söylenemeyeceğini de ifade etmiŖtir (Schmitter, 2005:260-261).

Schmitter btnleŖme sürecini anlatırken ‘‘karar döngüleri’’ kavramını ortaya koymaktadır. Karar döngüleri, baŖlangı (*initiation*), ateŖleme (*priming*) ve d nŖtrc (*transformative*) olmak üzere üçlü bir sınıflandırmaya tabii tutulmuŖtur. Bu bağlamda baŖlangı döngüsünde, AKÇT’den AET’ye giden süreci anlatılmaktadır. Ayrıca, müzakere içindeki ve eŖitli motivasyon ve beklentilere sahip tarafların bu döngüde yayılma stratejisini benimseyecekleri belirtilmiŖtir. AteŖleme döngüsünde, AET’nin kurulduğu, bölgesel konuların çok daha fazla oturduğu/k kleŖtięi, bölgesel çıkar teŖekkllerinin katılımı, yoğunluğu ve kapsamının geniŖledięi ve farklı bölgesel kimliklerin geliŖtięi dönemleri ele almaktadır. Ayrıca söz konusu döngünün, kriz durumlarında olumlu etki yaparak btnleŖmeyi devam ettirmesi beklenmektedir. D nŖtrc aŖamada ise ekonomik btnleŖmeden siyasi btnleŖmeye doğru bir evrimin tam olarak gerekleŖmesi beklenmektedir (Schmitter, 1970:851-865).

Schmitter döngüler etrafında oluŖturduęu söz konusu modelin varsayımlarını Ŗu Ŗekilde sıralamaktadır:

- Bölgesel bürokratların rolünde bir artış olacaktır. stne üstlük, bu aktörlerin bölgesel süreçleri etkilemedeki kapasiteleri artacaktır. Kendi etkilerinin resmi katılımcılar gibi tanınması konusunda ısrarcı olacaklardır.
- Yeni bölgesel süreci, yerel statü etkisine neden olacaktır. Bölgesel kurumların revize edilerek tanımlanmıŖ düzeyi, yerel politikalar içindeki statüleri ve etkileri tanınmaya baŖlayacaktır. Bakanlıkların, siyasi partilerin, kurumların bölgesel karar vermede sahip oldukları kaynaklar diğer ulusal kurumları da teŖvik edecektir.
- Ulusal aktörlerin doğasında önemli bir deęiŖim olacaktır. Herhangi bir kriz durumunda btnleŖtirici veya ayrıŖtırıcı stratejilerle tek bir birim olarak dŖnleceklerdir.
- Ulusal hkmet aktörleri, stratejileri birleŖtirirken baskın rollerini devam ettirebilirler fakat onlar alt ulusal gruplarla diğer hkmet aktörlerinin koalisyonu tarafından da sınırlandırılabilirler.
- Bölgesel bürokratlar tarafından güçlendirilen aktivizm, onların tam olarak aktör statüsü kazanma konusundaki teŖebbsleri, ulusal aktörlerin parçalanması ve

farklılıkların oluşması, bütünleşme süreci içinde ateşleyici döngünün çok fazla tartışılmasına sebep olmaktadır (Schmitter, 1970:862-865).

3. NEOFONKSİYONALİZMİN KARAYİPLER TOPLULUĞU'NA YANSITILMASI

Karayıpler Topluluğu (Caricom) isimli bölgesel örgüt, 1973 yılında Chaguarmas Antlaşmasının Barbados, Guyana, Jamaika, Trinidad ve Tobago tarafından imzalanmasıyla kurulmuştur. Günümüzde 15 asil ve 5 ortak üyeye sahip olan söz konusu topluluk kurulmadan önce, Karayip bölgesindeki devletler, serbest ticaret alanı oluşturan Karayip Serbest Ticaret Birliği (Carifta) altında birleşmekteydiler (Caricom_a, 2017; Hey, 2003:34). Bu minvalden hareketle Caricom'un, Carifta'dan doğduğu/evrimleştiği görülmektedir.

Sağlık, ulaşım, eğitim gibi alanlarda da aktif olan, temel hedefleri arasında üçüncü devletlerle ekonomik ilişkiler geliştirmek ve üye devletler arasında dış ve ekonomi politikalarına yönelik eşgüdümün sağlanması bulunan ve kuruluşundaki hedefi ekonomik entegrasyonun sağlanması olan Caricom, (Caricom_b, 2017) 1990'larla beraber çok daha etkin ve derin bir entegrasyon süreci içerisine girmiştir. Bu bağlamda takip edilen politikalarla beraber söz konusu topluluk, Chaguarmas Antlaşması'nın 2001 yılında dokuz protokolün birleştirilerek revize edilmiş şekliyle Karayıpler Topluluğu Tek Pazarı ve Ekonomik Birliği'ne (CSME)⁷ evrilmiştir. 1 Ocak 2006 tarihinde Barbados, Beliz, Guyana, Jamaika, Suriname, Trinidad ve Tobago'nun yer aldığı mevzu bahis CSME mekanizmasının uygulama alanı 1 Temmuz 2006'da Antigua ve Barbuda, Dominik, Grenada, St. Kitts ve Nevis, St. Lucia ve St. Vincent ve Grenadinler'in katılımıyla 6 devletten 12 devlete genişlemiştir (Caribbean Elections, 2019). CSME mekanizmasının oluşturulmasındaki nihai amaç ise bölgeyi, küresel piyasalarla rekabet edebilir hale getirmektir.

Barişçıl bir entegrasyonun başarılması konusunda AB, tüm bölgesel bütünleşme teşebbüsleri arasında en önemli ve geniş kapsamlı girişimdir (Malamud ve Schmitter, 2011:135). AB ekseninde yaşanan ilk bütünleşme çabalarında önem arz eden ve söz konusu bütünleşmenin teorize edilmesinde somut ve anlamlı bir başlangıç noktasını oluşturan Neofonksiyonalizm teorisi ekseninde ortaya konan çıktılar, Avrupa dışında bir coğrafyada bulunan Karayıpler Topluluğu'na (Caricom) yansımalarının analiz edilmesi, söz konusu teorinin dünyanın başka bölgelerinde model alınıp alınmayacağına incelenmesi bağlamında önem arz etmektedir. Bir diğer ifadeyle, bir bütün olarak Neofonksiyonalizm teorisi ve özelden söz konusu kuramın iki önemli teorisyeni olan Ernst Haas ve Philippe Schmitter'in ortaya koyduğu çıktıların Caricom'a yansıtılması, Neofonksiyonalizm teorisinin Avrupa dışında bir bölgedeki işlerliğinin test edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, Neofonksiyonalizm teorisi ekseninde Caricom'daki bütünleşme süreci analiz edilirken, teorinin önemli çıktılarından olan yayılma etkisi, CSME mekanizması, ve supranasyonel bir kurumu teşkil eden Karayıpler Adalet Divanı- (*Caribbean Court of Justice-CCJ*)⁸, karar döngüleri, dışsal faktörler ve doğal entropi hipotezi, siyasallaşma ve kamuoyu etkisi üzerinde durulacaktır.

David Mitrany'nin öncülüğünü yaptığı fonksiyonalizm teorisinden farklı olarak, nihai amacın siyasi bir toplumun yaratılması olan Neofonksiyonalizm, entegrasyonun teknik ve ekonomik

⁷ Çalışmada Karayıpler Topluluğu Tek Pazarı ve Ekonomik Birliğine yönelik CSME kısaltması kullanılmaktadır.

⁸ Çalışmada Karayıpler Adalet Divanına yönelik CCJ kısaltması kullanılmaktadır.

sektörde başlayarak, yayılma etkisiyle siyasi sektöre kayacağı üzerine temellenmektedir. Söz konusu yayılma etkisi ise belirtildiği üzere, temel olarak fonksiyonel ve siyasi olmakla birlikte işlenmiş ve coğrafı yayılmanın da dahil edilmesi zarfında ele alınmaktadır. Bu bağlamda yayılma etkisi Caricom'daki entegrasyon sürecini yansıtılmaktadır. Nitekim, Coricom'un kuruluşundaki ilk amaç olan ekonomik sektörde bütünleşmenin, zaman içerisinde oluşturulan CSME mekanizması doğrultusunda derinleştiği ve söz konusu bütünleşmenin yayılma etkisi çerçevesinde g , eğitim, sosyal güvenlik, evre gibi alanlara ve bu alanlarda geliştirilen politikalara sıçradığı görülmektedir ki bu durum fonksiyonel yayılma etkisini ortaya koymaktadır. Bu hususu biraz daha ayrıntılandırmak gerekirse, ekonomik entegrasyonun kalbi konumunda bulunan CSME mekanizması ile şu hedefler söz konusudur:

- 1- Mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı,
- 2- şirket kurma hakkı,
- 3- Ortak dış tarifeler üzerinde anlaşma
- 4- Sermayenin serbest dolaşımı
- 5- Ortak ticaret politikası
- 6- Kişilerin serbest dolaşımı
- 7- Yasaların uyumlaştırılması (Caribbean Elections, 2019).

Dolayısıyla Caricom'un dayandığı dört temel hedeften biri olan ekonomik entegrasyon, CSME mekanizmasıyla ilişkilendirilmektedir. Ancak diğer sac ayakları olan insani ve sosyal kalkınma, dış politika koordinasyonunun sağlanması ve güvenlik alanında işbirliğinin kurulması hedefleriyle ilgili hükümlerin CSME mekanizması içerisinde yer alması çerçevesinde mevzubahis mekanizma diğer hedefleri de içerisinde barındırmaktadır (Ministry of Foreign and Caricom Affairs, 2018). Bununla beraber serbest dolaşımın sağlanması konusunda göçmenlik prosedürlerinin uyumlaştırılması, Coricom vatandaşlarının seyahat engellerinin kaldırılması için sosyal güvenlikle ilişkili hükümlerin CSME mekanizması içerisinde yer alması, bölge içi ürünler üzerinde tarife ve kotaların kaldırılmasında sağlık ve güvenlik standartlarının uyumlaştırılması da fonksiyonel yayılma etkisini örneklendirmektedir. Öte yandan, Chaguarmas Antlaşmasının revize edilmiş haliyle yeni kurumların oluşturulduğu görülmektedir. Bu noktada Neofonksiyonalizm teorisinin siyasi yayılma etkisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Siyasi yayılma etkisi bağlamında önem arz eden husus ise supranasyonel bir kurum olan Karayipler Adalet Divanı'nın (*Caribbean Court of Justice-CCJ*) kurulmasıdır. Bir diğer ifadeyle, Caricom  ye devletlerinin ekonomik, sosyal ve siyasi değişimleriyle bölgesel entegrasyondaki yayılmayı yansıtan revize edilmiş antlaşma ile supranasyonel kurumların kurulması ve bir sektörde başlayan bütünleşme kararın diğer sektörlere yayılması (CCJ ve CSME mekanizması) Caricom'daki fonksiyonel ve siyasi yayılmaya işaret etmektedir. Diğer taraftan supranasyonel kurumların belirleyiciliğini ortaya koyan siyasi yayılma etkisi, CCJ'nin hükümlerinde de gözlemlenmektedir. Örneğin, CCJ'nin mülkiyetle ilgili almış olduğu karar, Barbados yönetiminin sivil prosedürel kuralları belirleme noktasında kendi yasal sistemini güncellemesine neden olmuştur. Bu noktada supranasyonel bir kurum olan CCJ, hem revize edilmiş antlaşmanın yorumlanmasında nihai yetki sahibidir hem de asli yargı yetkisine ek olarak temyiz mahkemelerinin yargı yetkisine de sahiptir. CCJ'nin temyiz mahkemesi yargı yetkisi altında  ye devletlerin var olan yasal yapılarının gözden geçirilmesi ve kanunlarını doğrudan etkileyebilme gücü bulunmaktayken  ye devletlerin ticaret ve gümrük ile ilişkili düzenlemelerinde CCJ, asli yargı yetkisine sahiptir

(Ministry of Foreign and Coricom Affairs, 2018). CCJ'nin sahip olduğu bu yetkiler ise ona devletlerin üzerinde bir güç/yetki vermektedir. Tüm bu hususlara ek olarak, yukarıda belirtildiği gibi CSME mekanizmasının altı devletten on iki devleti kapsayacak şekilde genişlemesi ise Neofonksiyonel teorinin ortaya koyduğu coğrafi yayılma etkisi ile bir nevi örtüşen bir hususu teşkil etmektedir.

Öte yandan, 2008 yılında Caricom ve Avrupa Birliği arasında imzalanan Ekonomik Ortaklık Anlaşması -*Economic Partnership Agreement (EPA)*-, CSME mekanizmasının oluşturulması ve CCJ'nin kurulması sonrasında Caricom'daki kurumsallaşmaya ve entegrasyona ilişkin hayata geçirilmeye çalışılan etkin yapılanma sürecindeki bir diğer önemli adımı teşkil etmektedir. Söz konusu anlaşma ekseninde şu hususlar üzerinde anlaşma sağlanmıştır:

- 1- İki bölgenin/birliğin birbirleriyle yatırım ve ticaret yapmaları olanaklı hale getirilmiş,
- 2- Caricom üye devletleri için AB pazarına öngörülebilir ölçüde erişim sağlanmış,
- 3- AB, Caricom devletlerine hizmet sektörünü kademeli olarak açmayı öngörmüş,
- 4- AB, Caricom devletlerine gümrüksüz kota içermeyen pazardaki tüm ürünlere erişim sağlamıştır (European Commission, 2019).

İki devlet arasında ikili anlaşmaları ve bir grup devlet arasında çok taraflı anlaşmaları kapsayarak Caricom ve AB arasında yeni bir denge kurulmasına sebebiyet veren söz konusu anlaşma, bölgesel ittifak ve ticaret ortaklığında önem arz etmektedir. Caricom ve AB arasında imzalanan mevzubahis anlaşmanın Neofonksiyonalizm kuramı çerçevesinde analizinde ise Philippe Schmitter'in ortaya koyduğu "karar döngüleri (*decision cycles*)" devreye girmektedir. Nitekim Schmitter'in ele aldığı karar döngüleri, Caricom'daki entegrasyon teşebbüsü ve bunun derinleşeceğini göstermektedir. Bu bağlamda söz konusu karar döngüleri, Caricom'daki devletlerin Ekonomik Ortaklık Anlaşması üzerinden neden AB ile müzakere kararı aldıklarını göstermektedir. Bununla beraber, CSME mekanizmasının oluşturulması teşebbüsü de karar döngüsü modeline işaret etmektedir. Nitekim Caricom'un kuruluşunda orijinal metni oluşturan Chaguarmas Antlaşması ile kurumların ve bütünleşmenin sınırları belirlenmiştir. Söz konusu antlaşmanın revize edilmiş haliyle ise Caricom'daki bütünleşme derinleşmiş, var olan kurumlara yeni yetkiler tesis edilmiş, gümrük düzenlemeleri, güvenlik standartlarına yönelik düzenlemeler gibi spesifik alanlarda devletlerin yetkileri bölgesel organlara devredilmiş, supranasyonel kurumlar oluşturulmuş ve Caricom'un kurulmasındaki nihai hedef yeniden tanımlanarak genişletilmiştir (Treaty Of Chaguaramas, 1973; Revised Treaty of Chaguaramas, 2001). Bu bağlamda revize edilmiş antlaşma, karar döngüleri bağlamında Schmitter tarafından ortaya konan ilk aşamayı⁹ (başlangıç aşamasını -*initiation*-) teşkil etmektedir. Diğer taraftan, Caricom ve AB arasında imzalanan Ekonomik Ortaklık Anlaşması'nın müzakeresinde devlet dışı aktörlerin etkisi bulunmaktadır. Bu haliyle anlaşma, kurumların ve siyasi elitlerin¹⁰ insiyatifini yansıtmaktadır. Öyle ki şuanki ismi Ticaret Müzakereleri Ofisi¹¹ (*Caricom Office of Trade Negotiations-OTN*) olan, revize edilen

⁹ Bu aşama Avrupa bağlamında AKÇT'dan AET'na giden süreci ele alırken, Caricom ekseninde Chaguarmas Antlaşması'nın ortaya koyduğu yapının, antlaşmanın revize edilmiş haliyle dönüşüm geçirmesini yansıtmaktadır.

¹⁰ Siyasi elitler EPA'nın işlerliği ve koşullarına ilişkin karar vermiştir. Bu durum, Caricom'daki bölgesel entegrasyon seviyesi (aktörlerin karar verme kapasitesi) ve konu alanlarının kapsamına işaret etmektedir ki mevzubahis seviye ve alan yaklaşımı Schmitter'in aktör stratejileri yaklaşımı içerisinde ortaya konmaktadır.

¹¹ Ticaret Müzakereleri Ofisi, uzman bireylerin, üye devletlerin ticaretli ilişkili diplomatları, bölgesel uzmanlar, üye devletlerin ilgili bakan ve bakan yardımcılarının yer aldığı "Teknik Çalışma Gruplarından" oluşmaktadır.

Chaguaramas Antlaşmasıyla oluşturulan ve bölgenin yer aldđđı çeşitli ticari müzakerelerde, müzakere stratejilerinin koordine edilmesi ve geliştirilmesinde rol oynayan Karayip Bölgesel Müzakere Sistemi'nin (*The Caribbean Regional Negotiation Machinery-CRNM*) mevzubahis anlaşmanın imzalanması sürecindeki müzakerelerde katkısı söz konusu olmuştur (Lewis-Ambrose, 2013:35-36). Bu noktada, hem Caricom ve Avrupa Birliği arasında Ekonomik Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasında devlet dışı bir aktörün de rolünün bulunması -CRNM mekanizması- hem de revize edilmiş Chaguaramas Antlaşması ile oluşturulan CSME mekanizması ve supranasyonel bir kurum olan CCJ'nin kurulması Schmitter'in karar döngüleri içerisindeki ateşleme döngüsünü (*priming cycle*) göstermektedir. Diğer taraftan, Neofonksiyonalizm teorisinin ortaya koyduğu bölgesel bütünleşmede dışsal faktörlerin etkisini yansıtan "dışsal faktörler" hipotezi, Caricom ile AB arasında imzalanan Ekonomik Ortaklık Anlaşması'nın imzalanma sürecindeki dışsal bir faktör olan Dünya Ticaret  rg t 'ne (DT ) işaret etmektedir. Nitekim DT 'nin kararları, Caricom devletlerini AB'nin hedefleri, yapısı ve kuralları altında bir anlaşma yapmaya zorlamıştır (Economic Commission of Latin America and Caribbean, 2008). Ayrıca devletlerin (topluluğa ve/veya birliğe üye devletlerin) ortak müzakerelerini küresel bağlamdan izole etme teşebb şlerinin büyük zorluklara yol aacağına işaret eden Neofonksiyonalizmin dışsallaşma hipotezi, Caricom ve AB arasındaki ortaklık anlaşmasının imzalanması sürecinde belirleyici bir unsur olmuştur.

Ekonomik Ortaklık Anlaşması sürecinde Caricom'daki siyasallaşma süreci,-ortak karar alma süreçlerinde tartışmaların ve uyuşmazlıkların yaşanması- Neofonksiyonel teorisinin ortaya koyduğu bir diğer varsayıma işaret etmektedir. Nitekim anlaşma müzakerelerinin ilk iki aşaması, teknik ve oldukça karmaşık olmasına rağmen herhangi bir uyuşmazlığa ya da eleştirel görüşlere maruz kalmamış ve anlaşmanın taslak metni üzerinde uzlaşıya varılmışken, son iki aşamada Caricom üye devletleri ve sivil toplum grupları arasında ciddi boyutta anlaşmazlıklar yaşanmıştır (Girvan, 2011:92). Öte yandan, bu süreçte yaşanan pazarlıklar ve Caricom'un Avrupa Komisyonu ile yapılacak müzakerelerde kurumsal bir düzenleme olarak Afrika Karayipler ve Pasifik Devletleri Grubu Forumu'nu -Cariforum- kurmaya zorlanması dışsal etkiye ve dolayısıyla Neofonksiyonalizmin doğal entropi hipotezine örnek teşkil etmektedir. Adaptasyonu da önceliklendiren mevzubahis hipoteze bir diğer örnek ise Caricom içerisinde tek pazarın uygulanmasına dönük adaptasyonun oluşmasıdır.

Tüm bu hususlara ek olarak, Neofonksiyonalizmin Caricom'a yansıtılmasında ele alınması gereken bir diğer husus, teorisinin kendi içinde taşıdığı durumu ilişkilidir ki ilgili kısımda belirtildiği gibi teori, kendisinin sadece Avrupa bazında değil, söz konusu coğrafya dışında da kullanılabilirliğini test etme yaklaşımını kendi içinde bulundurmaktadır. Schmitter'in da ortaya koyduğu haliyle (2004) teori, analiz süreci bağlamında önemli bir başlangıç noktasını teşkil etmektedir (Niemann, Lefkofridi ve Schmitter, 2018:13).

Sonuç olarak, bir bütün olarak Neofonksiyonalizm teorisinin ve iki önemli teorisyenin -Ernst B. Haas ve Philippe Schmitter- ortaya koyduğu varsayımların Avrupa dışında bir coğrafyada bulunan Caricom'a tam anlamıyla, somut ve değişmez bir biçimde yansımadığı ancak analiz edildiği gibi teorisinin birçok önemli ıktısının Caricom bağlamında işlerlik kazandığı görülmektedir.

SONUÇ

Avrupa’da birleşme/bütünleşme fikrinin tarihsel kökeni çok eskiye -Eski Yunan’a- dayansa da söz konusu coğrafyada somut anlamda entegrasyon girişiminin başlangıcı ve dolayısıyla bütünleşmeye yönelik fikirsel düzlemin pratik boyuta taşınması II. Dünya Savaşı sonrasıdır. II. Dünya savaşıdan düzen kurucu muzaffer güçlerden biri olarak çıkan ABD’nin, yeni bir düzen yaratmaya çalışması bağlamında savaşın hezimetini doğrultusunda sosyal, siyasi, askeri ve psikolojik olarak kırılmalar ve yıkım yaşayan Batı Avrupa yeniden ayağa kalkmaya başlamıştır. Öte yandan Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman ve önemli siyasetçi Jean Monnet tarafından hazırlanıp 9 Mayıs 1950’de açıklanan Schuman Bildirisi, Avrupa entegrasyonunda çok önemli bir diğer adımı teşkil etmiştir. Her ne kadar günümüz itibarıyla içerisinde pek çok problemi taşısa da ve entegrasyon zarfında nihai hedef olan siyasi bütünleşme henüz tam anlamıyla hayata geçirilemese de ekonomik entegrasyondan siyasi entegrasyona evrilme amacıyla yola çıkan ve başarıya ulaşan derinleşme, genişleme süreçlerine haiz olan Avrupa bütünleşmesi, geçirdiği değişim ve dönüşüm itibarıyla takdire şayandır.

Avrupa bütünleşme sürecini en iyi şekilde açıklayan, somut anlamda bütünleşme girişimlerinin teorik bir zemine inşa edilmesi noktasında ortaya çıkan ve uluslararası bütünleşme teorileri arasında yer alan Neofonksiyonalizm, ekonomik ve siyasi bütünleşme aşamaları arasında bağ kuran bir teoridir. Neofonksiyonalizmin Avrupa bütünleşme sürecini en iyi şekilde açıklayan teori olarak düşünülmesinin ardında, açıklamaya çalıştığı Avrupa entegrasyonunun büyük oranda başarıya ulaşarak diğer bütünleşme teorilerinden öncelikli olması bulunmaktadır. Öte yandan, supranasyonel ve hükümetlerarası özelliklere haiz olarak nev-i şahsına münhasır bir yapı olan AB’nin bütünleşme serüveninin teorize edilmesi, David Puchala’nın belirttiği gibi “bir körün bir fili tanımlaması” girişimine benzemektedir (Puchala, 1971:267). Nitekim her bir bütünleşme teorisi, söz konusu sürece farklı açılardan yaklaşmaktadır. Bu bağlamda Wiener ve Diez’in de vurguladığı şekliyle farklı kuramlar, Avrupa entegrasyon kuramları mozağine bir taş daha eklemektedir. Ancak hiç bir yaklaşım birbiri ile doğrudan kıyaslanamayacağı gibi birbiriyle de örtüşmez değildir (Wiener ve Diez, 2009:19). Bu minvalde hareketle, fonksiyonalizm ve transaksiyonalizm teorilerinin bazı özelliklerini içinde barındırarak eklektik bir model sunan Neofonksiyonalizm, Avrupa bütünleşmesi sürecinin son aşaması olarak görülen siyasi bir topluma ulaşma hedefi doğrultusunda bütünleşmenin öncelikle ekonomik alanda sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Neofonksiyonalistler tarihsel bir perspektiften bakarak, devletlerin siyasal alanda yetkilerini devretmekten kaçındıkları tespitiyle, bütünleşmenin ekonomik alanda başlayıp aşamalı bir şekilde siyasi bütünleşmeye evrilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Çalışmada Neofonksiyonel teorinin fikir babası olarak kabul gören Ernst B. Haas ve bu teoriye önemli katkılar sunan Philippe Schmitter’in teoriye yönelik ne gibi katkılarda buldukları karşılaştırmalı bir profilden ele alınmıştır. Bu bağlamda denilebilir ki Ernst Haas’ın özellikle yayılma etkisi, firmaların, şirketlerin günlük hayat düzeyinde yayılması ve kurumsallaşması çerçevesinde bölgesel entegrasyonla uzun dönemli bir bütünleşme sağlanabilir saptaması ve Philippe Schmitter’in aktör stratejileri ve karar döngüleri kavramlarını geliştirmesi hem teoriye yapılan katkı açısından hem de Avrupa bütünleşme sürecinin zihinlerde daha da anlamlandırılması bakımından önem arz etmektedir.

Schmitter, Neofonksiyonlizmin diğer bütünleşme teorilerine bir alternatif olmaktansa çok kompleks bir süreci açıklamaya çalıŐtıęını ifade ederken, Haas'ın vurgulamaya çalıştığı Batı Avrupa'nın entegrasyonudur. Bir başka ifadeyle benzer ekonomik geliŐmiŐlik düzeyi ve mantaliteye sahip ülkeleri entegre etmektir. Öte yandan, her ne kadar yaşanan söz konusu süreç Fransa'nın yeniden emperyal güç olma yolunda ilerlemesi ve iÇin içine milliyetçiliği dahil etmesi noktasında Haas'ın hayal kırıklığına uğramasına sebep olsa da kendisi tarafından ortaya konulan yeni çalıŐmalar bağlamında teori güncellenmeye çalıŐılmıŐtır.

Ana odak noktası ve nihai amacı Avrupa bütünleşme sürecinin -özellikle ilk aşama olan 1950'ler ve derinleŐmenin görülmeye baŐladıęı 1960'lar arası dönem- teorize edilmesinde önemli bir başlangıç noktasını teşkil eden Neofonksiyonlizm teorisinin ve kuramın iki önemli teorisiyeni olan Ernst B. Haas ve Philippe Schmitter'in ortaya koyduğu varsayımların Karayipler Topluluğu (Caricom) zerindeki yansımalarının iŐerlięini test etmeye çalışan bu çalışma ekseninde, söz konusu hipotezlerin Caricom'daki bütünleşme sürecine tam anlamıyla, bütünleŐik ve deęiŐmez bir biçimde yansımadağı fakat teorisinin ortaya koyduğu birçok önemli varsayımın Caricom'daki mevzubahis entegrasyon süreciyle uyumluluk gösterdiği sonucuna varılmaktadır. Bu bağlamda teorisinin önemli hipotezlerinden olan yayılma etkisi (fonksiyonel, siyasi ve coğrafi yayılma), supranasyonlizm, dışsal faktörler ve doğal entropi hipotezi, devlet dışı aktörler ve siyasi elitlerin etkisi, siyasallaşma ve kamuoyu etkisi ve karar döngülerinin (zellikle başlangıç ve ateŐleme döngüsü) Caricom'daki entegrasyon sürecinde belirleyici olduğu ve bu noktada Neofonksiyonlizmin önemli varsayımların söz konusu bütünleşme sürecine yansıdağı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Arı, T. (2010). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: atıŐma, Hegemonya, İŞbirliği*, Bursa:MKM Yayıncılık.
- Barrera, M. ve Haas, E. (1969). "The Operationalization of Some Variables Related to Regional Integration: A Research Note", *International Organization*, C.23 S.1, ss. 150-160.
- Bergmann, J. ve Niemann, A. (2013). "Theories of European Integration and their Contribution to the Study of European Foreign Policy", <https://pdfs.semanticscholar.org/3a92/c6ba0f6223d86d561b619aae0e5d7401007c.pdf>, (09.07.2019).
- Caribbean Elections. (2019). "CARICOM Single Market and Economy (CSME)", <http://www.caribbeanelections.com/education/integration/csme.asp>, (03.10.2019).
- Caricom_a Caribbean Community Secretariat. (2017). <http://www.caricom.org>, (15.09.2019).
- Caricom_b Caribbean Community Secretariat. (2017). <http://caricom.org/community/objectives/>, (15.09.2019).
- Economic Commission of Latin America and Caribbean. (2008). "Review of CARIFORUM-EU-EPA in Development Cooperation and WTO Compatability", <https://www.cepal.org/en/publications/38708-review-cariforum-eu-epa-development-cooperation-and-wto-compatability>, (03.09.2019).

- Eilstrupp-Sangiovanni, M. (2006). *Debates on European Integration*, Houndmills: Palgrave.
- Etzioni, A. (1962). "A Paradigm for the Study of Political Unification", *World Politics*, C.15, S.1, ss. 44-74.
- European Commission. (2019). "Caribbean", <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/caribbean/>, (22.09.2019).
- Faber, A. (2010), "The Further Development of Neofunctionalism Until the Early 1970s", https://www.kuwi.europa-uni.de/de/lehrstuhl/vs/politik2/lehre/lehrarchiv/WS1011/integration_theories/Stumpf_Presentation_The_further_development_of_Neofunctionalism.pdf, (21.09.2019).
- Gehrels, F. (1960). "The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957 by Ernst B. Haas", *Journal of Political Economy*, C.68, S.2, ss. 196-197.
- Girvan, N. (2011). "Technification, Sweetification, Treatyfiction: Politics of the Caribbean-EU Economic Partnership Agreement", Shalini Puri (Edt.), *The Legacy of Caribbean Radical Politics*, New York: Taylor and Francis, ss. 90-101.
- Haas, E. (1958). *The Uniting of Europe: Political, Aocial and Economical Forces 1950-1957*, London: Stevens & Sons Limited.
- Haas, E. (1961). "International Integration: The European and the Universal Process." *International Organization*, C.15, S.3, ss. 366-392.
- Haas, E. (1964). "Technocracy, Pluralism and New Europe", S. Graubard (Edt.) *A New Europe?*, Boston: MA, ss. 62-88.
- Haas, E. (1970). *Beyond the Nation State*, Stanford: Standford University Press.
- Haas, E. (1975). *The Obsolescence of Regional Integration Theory*, California: University of California.
- Haas, E. ve Schmitter, P. (1964). "Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections About Unity in Latin America", *International Organization*, ss.705-737.
- Hey, J.K., (2003), *Small States in World Politics*, Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Kahraman, S. (2014). "Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1950-1970 Yılları", Belgin Akçay ve İlke Göçmen (Edt.), *Avrupa Birliği: Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, Ankara: Seğkin Yayıncılık, ss. 71-85.
- Lewis-Ambrose, D. (2013). *Moving from Intancy to Young Adulthood: A Contemporary Review of the Development of the Virgin Islands*, Cambridge Scholars Publishing.
- Lindberg, L. N. (1963). *The Political Dynamics of European Economic Integration*, London: Stanford University Press.
- Mason, L. (1959). "The Process of Integration: A Critique of Four Recent Books on European Unification", *The Journal Conflict Resolution*, C.3, S.2 ss. 172-181.

- Mattli, W. (2005). “Ernst Haas’s Evolving Thinking on Comparative Regional Integration: Of Virtues and Infelicities”, *Journal of Public Policy*, C.12, S.2, ss. 327-348.
- Mercan, S. (2011). “Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, C.10, S.1, ss. 67-83.
- Ministry of Foreign and Caricom Affairs. (2018). “The 18th Special Meeting of Heads of Government of CARICOM on the CARICOM Single Market and Economy (CSME)”, <https://foreign.gov.tt/resources/news/statement-sen-hon-paula-gopee-scoon-g-minister-foreign-caricom-affairs-media-conference-regarding-trinidad-and-tobagos-hosting-18th-special-meeting-heads-government-caricom-caricom-single-market-and-economy-csme/>, (22.09.2019).
- Moravcsik, A. (2005). ‘The European Constitutional Comprise and the Neofunctionalist Legacy’, *Journal of European Public Policy*, C.12, S.2, ss. 349-386.
- Niemann, A. (2016), “Theorising Internal Security Cooperation in the European Union: A Neofunctionalist Perspective”, https://www.researchgate.net/publication/330412606_Theorising_Internal_Security_Cooperation_in_the_European_Union_A_Neofunctionalist_Perspective (19.10.2019).
- Niemann, A. Lefkofridi, Z. ve Schmitter, P. (2018). “Neofunctionalism”, https://www.researchgate.net/publication/330494709_3_Neofunctionalism, (20.09.2019).
- Özen, Ç. (1998). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Neofonksiyonalist Teori Çerçevesinde Analizi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Master Tezi, Ankara.
- Preston, C. (1997). *Enlargement and Integration in the European Union*, London:Routledge.
- Puchala, D. (1971). “Of Blind Men and International Integration”, *Journal of Common Market Studies*, C.10, S.3, ss. 267-284.
- Revised Treaty of Chaguaramas. (2001). https://caricom.org/documents/4906-revised_treaty-text.pdf, (25.09.2019).
- Rosamond, B. (2005). “The Uniting Europe and the Foundation of EU Studies:Revisiting the Neofunctionalism of Ernst B. Haas”, *Journal of European Public Policy*, C.12, S.2, ss. 237-254.
- Schmitter, P. (1969). ‘Three Neo-Functional Hypotheses about International Integration, *International Organization*, C.23, S.1, ss. 161-166.
- Schmitter, P. (1970). “A Revised Theory of Regional Integration”, *International Organization*, C.24, S.4, ss. 836-868.
- Schmitter, P. (2004). “Neo-Neo Functionalism”, *European Integration Theory*, Oxford: Oxford University Press, ss. 45-74.
- Schmitter, P. (2005). “Ernst B. Haas and the Legacy of Neofunctionalism”, *Journal of European Public Policy*, C.12. S.2 ss. 255-272.

- Schmitter, P. ve Letkofridi, Z. (2016). “Neo-Functionalism as a Theory of Disintegration”, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/40332/Schmitter_Lefkofridi_2016.pdf?sequence=2, (16.08.2019).
- Toprak, E. (2007). “Neofonksiyonalizmden Yapısalcılığa, Entegrasyon Kuramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu”, *Ankara Avrupa Çalışma Dergisi*, C.7. S.1, ss. 69-89.
- Tranholm-Mikkelsen, J. (1991). “ Neo-Functionalism:Obstinate or Obsolete?A Reappraisal in Light of the New Dynamism of the EC”, *Millennium:Journal of International Studies*, C.20, S.1, ss. 1-21.
- Treaty of Chaguaramas. (1973). <https://caricom.org/about-caricom/who-we-are/our-governance/the-original-treaty/>, (01.09.2019).
- Weiner, A. ve Diez, T. (2009). “ Introducing the Mosaic of International Theory”, Antje Wiener ve Thomas Diez (Edt.), *European Integration Theory*, UK:Oxford University Press, ss. 1-24.
- Yapıcı, M. (2007). “ Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.9. S.3, ss. 130-157.